

poterit ut homo aliquis dicat Sion rem tam novam et tam admirandam, et inauditam a seculo: « Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus, » id est, numquid significabit aliquis ipsi Sion, « quod homo natus sit in ea, » et ipse idem fundaverit eam, cum sit « Altissimus? » Hanc tam evidentem prophetiam nonnulli cum Judeis obscurare nituntur. Sed nos majorem fidem habemus SS. Patribus, quam omnibus Judeis. Quod attinet ad verba, illud, *numquid*, in hebræo est *et*, sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum, et pro *non*, legendum est *he*, quod significat, *numquid*. Ceterum etiamsi maneat particula *et*, idem est sensus, si accipiatur per modum interrogandi: idem est enim: *Et Sion dicit homo? et numquid Sion dicit homo?* In textu græco non habetur *numquid*, neque *et*, sed *mater*, et sic legit S. Augustinus: *Mater Sion dicit homo*. Sed B. Hieronymus in *Commentario* aperte docet textum græcum esse corruptum, et Septuaginta verissime *et*, quod est, *numquid*, sed ab aliquo seculo additum esse *et*, et factum esse *et*. Illud, *Sion*, est in casu dandi, ut ex articulo hebraico notum est, et etiam ex eo quod verbum *dicit* in hebræo est generis masculini, et Sion est generis feminini. Itaque homo dicit Sion, non ipsa Sion dicit. Illud, *dicit*, in hebræo est *יעמר* *ieamar*, dicitur; sed remotis punctis eadem littera faciunt *ieamar*, quod significat *dicit*, et sic legerunt Septuaginta, qui verterunt *ipse dicit*. Illud, *homo et homo*, Rabini, et qui eos sequuntur, ita conjungunt, ut sensus sit, *homo et homo*, id est, multi homines. Sed in textu hebraico et græco primum *homo* conjungitur cum verbo *dicit*, ut sensus sit: *Dicit homo ad Sion; alterum homo* conjungitur cum verbo *natus est*, et hæc est vera interpunctio et lectio; neque debemus propter Rabbinorum glossas pervertere textum, et relinquere Patrum expositionem. Illud *et*, cum dicitur: « Et homo natus est in ea, » potest accipi pro *quia*, ut sepe alias in Scripturis. Si quis querat quomodo Christus dicatur natus in Sion, cum constat eum esse in Bethlehem, respondebitur hoc loco per Sion significari Ecclesiam, sive populum Dei; Christum autem natum esse secundum humanitatem in populo Dei, sive in Ecclesia, quæ cepit in Abel; cujus Ecclesie ipse est conditor secundum divinitatem. Addimus recte etiam posse dici, Christum natum esse in Sion, ratione parentum suorum, Davidis, Salomonis et aliorum, qui sedem suam posuerunt in Sion.

6. DOMINUS NARRABIT IN SCRIPTURIS POPULORUM ET PRINCIPUM: HORUM QUI FUERUNT IN EA.

Respondet ad interrogationem quæ dixerat: « Numquid Sion dicit homo? » dicit enim Propheta Dominum ipsum hoc dicturum, imo scripturum ad æternam memoriam in libro, in quo scribit populos et principes populorum, qui per novam natiuitatem fuerunt in ipsa civitate. « Do-

minus, inquit, narrabit, » id est, annuntiabit quod in Sion natus sit homo, qui ipse idem sit fundator Sionis; « narrabit autem in scripturis populorum et principum, qui fuerunt in ea, » id est, narrabit in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorum et principum renatorum in ipsa civitate: caput enim horum omnium est ille homo qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porro publicatio hujus libri fiet in die iudicii: tunc enim aperientur libri, et alius liber, qui est vitæ, ut dicitur *Apoc. xx*, de quo libro dicitur *Luc. xx*: « Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in celo. » Per *principes*, intelligit S. Augustinus Apostolos, quos constituit Dominus principes super omnem terram. Quod attinet ad verba, in hebræo pro *narrabit*, est verbum *ispov*, quod S. Hieronymus vertit *numerabit*. Verbum enim *ספר* utrumque significat, et *narrare*, et *numerare*; et utraque significatio hic locum habet: in libro enim vitæ narrantur res geste electorum, et eorum numerus describitur. Pro voce *in scripturis*, in græco habetur *εγραψεν*, *in scriptura*, sed numerus non mutat sensum. In hebræo habetur ad verbum, *in scribendo populos*, id est, narrabit, vel numerabit, dum scribet populos: atque hinc exposuimus verba vulgata editionis latine: in scripturis populorum, id est, in scripturis, in quibus scribuntur populi, sive nomina populorum: una enim editio aliam explicat. Illud, et *principum*, in hebræo habetur transpositum post illa verba: « Horum qui fuerunt in ea; » imo, sequens versiculus apud Hebræos incipit per ista verba: *Et principum*. Sed nos sequi debemus lectionem Septuaginta Interpretum, qui emendatores libros habuerunt: ista enim transpositio videtur facta negligentia librorum, et totum sensum obscurat. Illud, *horum qui fuerunt in ea*, in hebræo est in singulari, *hic natus est in ea*, sed idem est sensus, hic videlicet: Dominus narrabit cum describet populos et principes, quorum unusquisque per natiuitatem fuit in ea.

7. SICUT LETANTIUM OMNIUM HABITATIO EST IN TE.

Hæc est conclusio Psalmi, quæ continet summam felicitatem habitantium in illa civitate, cujus fundamenta initio Psalmi descripta sunt. Hæc est enim felicitas propria civitatis sanctæ Jerusalem: quod in ea nullus est miser, nullus mœrens, nullus gemens: quoniam, « absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » *Apoc. xxi*; et quavis hæc implenda sint reipsa in celesti Jerusalem: tamen etiam in Ecclesia militante, qui sunt descripti cives in celo, omnes sunt spe gaudentes; et illis dicit Salvator *Joa. xvi*: « Gaudium vestrum nemo tollet a vobis; » et Apostolus, *Philip. iv*: « Semper gaudete; » et revera si servi Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mortui esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, « letantium, » sed « quasi letantium, »

ne putaremus æternam patriæ esse lætitiã, qualem hic videmus in filiis hujus sæculi, qui letantur in acquisitione auri et argenti, vel in carnalibus deliciis, aut aliis ejusmodi rebus. Erit ergo habitatio in celesti Jerusalem similis habitatio, ubi convivium vel nuptiæ, cum lætitiã et cantibus jucunde celebrantur; sed non erit eadem causa lætitiæ, hic et ibi, ac si diceretur: Non erit habitatio tripudiantium, vel potantium, sed sicut tripudiantium et potantium; neque erit habitatio letantium in nuptiali convivio, sed sicut letantium in nuptiali convivio. Ex hebræo S. Hieronymus vertit: *Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te*. Sed, ut supra diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, et verba illa, *עסרין* *esarim*, quæ S. Hieronymus legit in hoc ultimo versiculo, et vertit, *et cantores*, ipsi legerunt in versiculo superiore, et vertunt, *et principum*; nam vox *עסרין* si legatur cum puncto in dextro cornu primæ litteræ, significat

cantores, a verbo *עסר*; si legatur cum puncto in sinistro, significat *principes*, a verbo *עסר*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes. Illud, *quasi in choris*, potest etiam recte verti, *sicut tripudiantium, vel letantium*, ut notum est. Denique illud, *omnes fontes mei in te*, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei*; sed vox hebraica, *בכעני*, *fontes mei*, loca videtur a Septuaginta Interpretibus *mahan*, cum *ad* paragogico, quæ significat *habitationem*: neque enim tam imperli erant Septuaginta, ut pro fontibus, ponerent *habitationem*, nisi legissent verbum, quod ita verti posset. Sed quamvis vera lectio sit, quam ex Septuaginta Interpres noster latinus expressit: tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex hebræo transtulit. Vere enim beati omnes in oculis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam omnes fontes honorum divinorum in celesti Jerusalem inventiuntur.

PSALMUS LXXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum Psalmi, 1. filii Core, in finem, pro Mabeleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ.*

V. s. n. — *Canticum carminis [h. Psalmus] filiorum Core, victori per chorum ad præcinctum, eruditionis Eman Ezrahitæ.*

2. Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi, et nocte coram te.

Domine, Deus salutis meæ, per diem clamavi, et nocte coram te.

3. Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad preceam meam.

Ingrediamur ante te oratio mea: inclina aurem tuam ad laudationem meam.

4. Quia repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquivit.

Quia repleta est malis anima mea, et vita mea ad infernum descendit [h. usque pervenit].

5. Estimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio, 6. inter mortuos liber.

Reputatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos liber.

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memior amplius, et ipsi de manu tua repulsi sunt.

Sicut interfecti et dormientes in sepulchro, quorum non recordaris amplius: et qui a manu tua abscessi sunt.

7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, et in umbra mortis.

Posuisti me in lacu novissimo [h. subtertorum]: in tenebris, [al. tenebrositas et] in profundis.

8. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me.

Super me confirmatus est furor tuus, et fluctibus tuis afflixisti me. SEMPER.

9. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi.

Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, clausum, et ab prodeuntem.

Traditus sum, et non egrediebatur: 10. Oculi mei languerunt præ inopia. Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.

Oculus meus infirmatus est ab afflictione, vocavi [al. invocavi] te, Domine, tota die, expandi ad te palmas meas.

11. Numquid mortuis facies mirabilia; aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

Numquid mortuis facies mirabilia: aut gigantes surgent [al. resurgent], et confitebuntur tibi? SEMPER.

12. Numquid narrabit aliquis in sepulchro mi-

Numquid narrabitur in sepulchro misericordia

sercordiam tuam, et veritatem tuam in perditione?

13. Numquid cognoscuntur in tenebris mirabilia tua, et iustitia tua in terra oblivionis?

14. Et ego ad te, Domine, clamavi, et manes ratio mea praeveniet te.

15. Ut quid, Domine, repellis orationem meam: avertis faciem tuam a me?

16. Pauper sum ego, et in laboribus a juventute mea: exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus.

17. In me transierunt irae tuae, et terrores tui conturbaverunt me.

18. Circumdederunt me sicut aqua tota die: circumdederunt me simul.

19. Elongasti a me amicum et proximum, et notos meos a miseria.

Argumentum. — Quenam fuerit, in qua re constiterit miseria, quam queritur scriptor, vix dici potest. Neque morbi aliquod indicium certum reperitur, nec captivitatis, de qua cogitantur alii. Strophae quatuor: vers. 3-5, preces; vers. 4-10, miseriae descriptio; vers. 11-13, num mortui te celebrant? vers. 14-19, repetuntur preces et descriptio miseriae. E duobus titulis, librarii errore iuxta positus, confidatur carminis inscriptio: *shir* enim, i. e. canticum, nunquam simul cum *maskil* usurpatur; insuper *praeceptorum* semper primo venit loco. Porro, prior titulus spurius videtur; nam huic Psalmo convenit appellatio *maskil*, non item *shir*.

1. Canticum, carmen Coraitarum (pars tituli spuria). Praeceptorum, super suavem *modum* ad canendum, *maskil* *et* Heman Esrachitae.
2. Jova, Deus salutis meae, die clamo, nocte coram te.
3. Veniat coram te oratio mea, inclina aurem tuam ad clamorem meum.
4. Nam satura malorum *est* anima mea, et vita mea ad oreum inclinata.
5. Reputor cum (similis) descendentibus in sepulcrum, sum instar viri sine robore (mortui).
6. Inter mortuos liber sum, instar confessorum (occisorum), qui jacent in sepulcro, quorum non memor es amplius, et qui a manu (cura) tua exclusi sunt.
7. Posuisti me in fovea profunda, in obscuris locis, in abyssis.
8. Super me incumbit furor tuus, et omnibus fluctibus tuis opprimis me.
9. Removisti notos meos a me, fecisti me abominationem (detestabilem) ipsis: clausus sum, nec possum evadere.

40. Oculus meus tabescit propter afflictionem (vel *miseriam*)! clamo ad te, Jova, quotidie, expando ad te manus meas.

41. Num mortuis facies mirabilia (succurres)? an manes surgunt, celebrant te (cultu publico)?

42. Num narratur in sepulcro gratia tua, fides tua in barathro (orco)?

43. Num innotescunt in tenebris miracula tua, et iustitia tua in terra oblivionis?

44. Ego jam ad te, Jova, vociferor, et mane preces meae occurrunt tibi.

45. Cur, Jova, rejicis animam meam (me), occultas faciem tuam a me?

46. Afflictus ego sum et expirans a juventute; perfero terrores tuos, consilium inops sum.

47. Me obrunt irae tuae, terrores tui prorsus percutunt me.

48. Circumdant me (terrores tui) sicut aquae quotidie, cingunt me simul.

49. Removisti a me amicum et sodalem, noti mei tenebrae.

NOTAE.

Vers. 4. Maurer, *ad modum* instrumenti *Machalath* dicti *canendum*. Hengstenb. *de morbo afflictionis*: qui titulus, ait, symboli as est, indicatque de magna aliqua calamitate in hoc carmine agi. *Maskil*, carmen exquisite compositum, doctrinaeque plenum. *Heman*, *et* Esrach filius, Ethanisque frater, sub Salomone sapientia florebat (I Reg. iv, 31): unde non male conjectant quidam, hunc Psalmum et illum, qui proxime sequitur, compositos fuisse Roboamo regnante, post schisma decem tribuum, invasionemque Sesae regis Aegypti, de qua I Reg. xiv, 25 seqq. — Vers. 4. *Inclinat*: sic verbum *tebr*. intransitive usurpatur Esach. vii, 12 et al. Alii, et *vitam meam... detulerunt*, puta hostes mei. — Vers. 6. *Liber*, ab omni numinis cura liber et derelictus. Alii, *prostratus*, infirmus. Maurer et Ewaldus, *inter mortuos est stratum meum*. — Vers. 7. Quae maximorum periculorum sunt imagines. — Vers. 9. *Clausus*, malis undique circumclusus. Hengstenberg, *domi me contineo*, nec prae confusione egredi audeo: cf. *Thren.* iii, 7, 9; *Ps.* xxxi, 12; *Job.* xxxi, 34. — Vers. 10. *Oculus* faciem totam interdum, sicut os Latinis et totum hominem, significat, sicut *אָרְיָהוּ* homerica *Itad.* 8, 165. Alius pro *tabescit* vertit *inquietus est*. — Vers. 11-13. Succurre ergo mihi, dum vivo. — Vers. 16. Pro *a juventute*, alius vertit *propter conturbationem*. — Vers. 17. *Perdunt me*, *pilpel* אָפֵל, vel *pihel* tertia radicali ad exaggerandam significationem geminata. — Vers. 19. *Noti mei tenebrae* sunt, eos non amplius video, deseruerunt me: ita Maurer. Hengstenberg, *cognati mei... eorum loco mihi superest tenebrarum locus*, infernus. Alius, *notos meos in miseria*, vel *propter miseriam*: ita et Alexandrinus, qui legit *mechushay*, atque *tenebras* accepit pro *miseria*.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVII

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Ca titulum Psalmi filius Core, in finem pro Mabeleth, ad respondendum, intellectus Eman Esraite.

Obiit ros titulus est, ut fere tituli ceteri esse solent. Illud, pro Mabeleth, est ipsa vox hebraica, quam Septuaginta Interpreti in tactum reliquerunt, ut *amen, al'clata*, et similes; S. Hieronymus vertit, per *chorum*; alii voluit essa *frustrationem* misicorum. Illud, ad respondendum, S. Hieronymus vertit, ad *precinendum*; vox tamen hebraica לִרְדּוֹן *respondere* significat. Videtur autem Eman Esraite ille esse, qui cantor dicitur lib. I Paral. cap. vi, et nepos Samuells fuisse describitur: quavis et alii fuerint, qui hoc nomine dicti sunt. Igitur sensus erit: Canticum Psalmi filius Core datum ad canendum et frequentandum usque in finem super choros, vel super instrumentum *mabeleth* appellato, ad respondendam alternam canendo, in quo explicatur eruditio, sive intelligi-tia mysterio plena Eman Esraite, sive ipse, sive David in ejus persona Psalmum composuerit. Argumentum Psalmi ex Hieronymo et Euthymio est passio Domini nostri Jesu Christi, que hoc loco manifeste predictur, ut in aliis multis Psalmis.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DOMINE, DEUS SALUTIS MEAE, IN DIE CLAMAVI, ET NOCTE CORAM TE.

Propheta in persona Christi, ut ostendat magnitudinem passionis, multis et variis modis repetit et inculcat, quod Dominus in cruce pendens dixit: «Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» Incipit autem ab oratione invocans Deum Patrem, ac dicens: «Domine, Deus salutis meae,» id est, a quo salutem exspecto per celestem resurrectionem, «in die clamavi, et nocte coram te,» clamavit enim in die passionis ex cruce, dicens: «Deus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?» et nocte precedente in horto ter clamavit: «Pater mi, si fieri potest, transfer calicem hunc a me.»

2. INTRET IN CONSPECTU TUO ORATIO MEA, INCLINA AUREM TUAM AD PRECEM MEAM.

Exaudiatur, inquit, obsecro, oratio mea: id enim significant omnia verba hujus versiculi, sed metaphoris multis poeticis admixtis. «Intret in conspectu tuo oratio mea,» id est, admittatur quasi orator quidam ad presentiam tuam hæc oratio mea. «Inclina aurem tuam ad preceam meam,» id est, posteaquam oratio admissa fuerit ad presentiam tuam, prebe illi benignam aurem, ut cum fiducia exponat petitionem suam. In hebreo pro verbis, *ad preceam meam*, habetur לִרְדּוֹן, id est, *ad laudationem meam*, sive *ad hymnum meum*: est enim oratio cum admixta laude. Laus autem est in primis verbis Psalmi, ubi dicitur: «Domine, Deus salutis meae.»

3. QUIA REPLETA EST MALIS ANIMA MEA, ET VITA MEA INFERNIO APPROPINQUAVIT.

Hæc referri possent ad verba illa: «Tristis est anima mea usque ad mortem,» *Matth. xxvi*; sed

magis apte respondent illis que dicta sunt in cruce: «Deus meus, ut quid dereliquisti me?» *Matth. xxvii*; tunc enim plane repleta erat malis anima Christi ob ingentes dolores totius corporis sui, et astantis matris sue, et vita ipsius propinquissima erat morti, ac per hoc inferno, ad quem tunc omnes anime defunctorum descendebant. Non desunt qui hæc omnia et sequentia referant ad morbum corporalem Davidis, ad Ozia regis; sed si ita esset, nihil mysterii in hoc Psalmo esset, neque in titulo diceretur: «Intellectus Eman,» neque Ecclesia Psalmum hunc cum cæteris frequentaret.

4. ÆSTIMATUS SUM CUM DESCENDENTIBUS IN LACUM: FACTUS SUM SICUT HOMO SINE ADUTORIO, INTER MORTUOS LIBER.

Commemoravit dolores gravissimos corporis sui, ob quos jam vicinus erat morti; commemorat nunc ignominiam et contemptum, quem patiebatur jam mortuus ex opinione hominum: existimabant enim homines illum esse quasi unum de cæteris, qui invitus descendisset in mortem, nec posset ullo modo seipsum juvare, neque haberet a quo juvaretur, cum tamen ipse vere esset inter ipsos etiam mortuos liber a dominatu mortis, et a captivitate diaboli, et posset, quando vellet, mori, et quando vellet, resurgere. «Æstimatus sum, inquit, cum descendentibus in lacum,» id est, putaverunt homines me descendisse in locum animarum, sicut alii descendunt, invitum videlicet et coactum; ac per hoc existimaverunt me esse unum de numero infirmorum mortalium: «factus sum,» opinione hominum insipientium, «quasi homo sine adjutorio;» nam ideo insultabant moventes capita sua, et dicentes: «Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere.» «Inter mortuos liber:» id est, ego qui

inter morti addictos, et potestati ejus subiectos solus liber sum, ut nemo me ad mortem cogere possit, «et qui potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam,» ut dicitur *Joan. x*: Ego, inquam, existimatus sum sicut homo sine adjutorio, infirmus, et imbecillus, ut cætera turba mortalium.

5. SICUT VULNERATI DORMIENTES IN SEPULCRIS, QUORUM NON ES MEMOR AMPLIUS, ET IPSI DE MANU TUA REPULSI SUNT.

Pergit explicare opinionem hebræorum de morte sua. Existimatus, inquit, sum «sicut vulnerati dormientes in sepulcris,» id est, sicut alii vulneribus occisi, et in sepulcris jacentes sopore mortis oppressi. «Quorum non es memor amplius,» id est, quorum tu Deus curam, quam de hominibus habes, deposuisti, cum amplius non sint inter homines. Quod idem repetit et declarat, dicens: «Et ipsi de manu tua repulsi sunt,» id est, ideo tu Deus oblitus es eorum, neque de illis amplius cogitas, quoniam a manu providentiæ tuæ repulsi sunt, cum non sint amplius in rerum natura. Ubi non dicitur Propheta, corpora defunctorum non pertinere ad curam Dei, sed homines mortuos, quia homines mortui, non sunt homines, neque indigent victu, vestitu aliisque rebus quibus indigent homines. Porro Christus, etiam in triduo mortis non fuerit homo, et vere vulneribus occisus jaceret in sepulcro; tamen valde dissimilis erat aliis hominibus, quoniam ipse se resuscitare poterat, quod nulli alii possunt. S. Augustinus exponit illud, «quorum non es memor amplius,» in hunc sensum: Non es memor aliorum mortuorum, ut eos continuo resuscites, sed memor eris in fine sæculi; et illud, «et ipsi de manu tua repulsi sunt,» exponit de Judæis existimantibus Christum similem fuisse aliis mortuis, non autem de mortuis jacentibus in sepulcris. Non rejicio expositionem; sed quam supra posuimus, ea nobis videtur magis textui inhærere. Qui Psalmum exponunt de agrotatione Davidis, vel aliis ejus calamitatibus, coguntur hæc omnia explicare per tropos et similitudines, cum tamen Christo Domino proprie, et ad litteram aptissime conveniant.

6. POSUERUNT ME IN LACU INFERIORI, IN TENEBROSIS, ET IN UMBRA MORTIS.

Hæc referuntur ab Euthymio ad sepulcrum Christi, quod lapide superposito tenebrosum erat. Sed de sepulcro dictum est in versiculo superiore; et sepulcrum tenebrosum quidem dici potest, sed non profundum instar lacus. Itaque melius referentur ad limbum, qui est locus subterraneus, et infernus etiam dici solet, et sic exponit S. Hieronymus. S. Augustinus per locum inferiorem, sive infernum, ut ipse legit, intelligit summam miseriam, qua major non sit, ut in *Psalm. xxxix*: «Eduxisti me de lacu miseriæ.» «Posuerunt me

in lacu inferiori;» id est, inimici mei, qui me occiderunt, fecerunt ut descenderem ad inferiores partes terre secundum animam, qui jacebam secundum corpus occisus in sepulcro; describit autem locum inferni, dicens: «In tenebrosis et in umbra mortis,» id est, in locis tenebrosis, et in umbra densissima, qualis est umbra mortis. Vide in explicatione *Psalm. xxii*, vers. 4. In hebreo habetur, *posuisti me*; sed Septuaginta legerunt cum aliis punctis non *shatthani*, *posuisti me*, sed *shatthani*, *posuerunt me*; sed etiam legerint *posuisti me*, sensus esset verus; siquidem Deus Pater recte dici potest, posuisse sepulcro in limbo, quemadmodum etiam in cruce et in sepulcro, quia «proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum,» ut ait Paulus *Rom. viii*. Illud etiam, *in umbra mortis*, in hebreo habetur, כְּצֵל מוֹת, *in profundis*. Sensus est idem, et fortasse, ut alii ante nos observarunt, litteræ sunt transpositæ, et Septuaginta legerunt, מוֹת בְּצֵל מוֹת, *in profundis*, quod significat, *umbra mortis*. Sunt enim litteræ omnino eadem.

7. SUPER ME CONFIRMATUS EST FUROR TUUS, ET OMNES FLUCTUS TUOS INDUXISTI SUPER ME.

Duabus metaphoris declaravit David in persona Christi magnitudinem passionis. «Super me confirmatus est furor tuus,» id est, furor tuus, quo indignaberis peccatis generis humani, sive zelus justitiæ, quo peccata omnia vindicare volebas, super me non solum effusus est, sed etiam confirmatus et roboratus, ut non inde recederet, donec plenissima satisfactio existeret. Hæc est prima metaphora, ex qua intelligimus tantam fuisse acerbiteriam Dominice passionis, quantum requirebat furor Dei omnipotentis in peccata totius mundi. Digna plane res, quam omnes redempti attentissime contemplerent. «Et omnes fluctus tuos induxisti super me.» Hæc est altera metaphora, qua comparatur passio Dominicæ omnibus fluctibus totius maris obruentibus, sive agitantibus, et allidentibus ad varios scopulos hominem in mare precipitatum. Sicut enim Dominus Jesus Christus omnia peccata hominum super se diluenda susceperat, sic etiam non unus, aut alter fluctus penalís, sed omnes omnino in eum iruerunt.

8. LONGE FECISTI NOTOS MEOS A ME; POSUERUNT ME ABOMINATIONEM SIBI.

Addit ad cæteras passiones aversionem notorum ab ipso. Per notos autem intelliguntur, qui eum noverant inter ipsos conversantem et docentem, sed non credebant esse Deum, aut Messiam, de quibus dicitur *Joan. i*: «In propria venit, et sui eum non receperunt.» «Longe fecisti, inquit, notos meos,» id est, permisisti ut qui me noverant, longe recederent a me; «posuerunt me abominationem sibi,» id est, non solum recederent, tanquam si me non nosset, sed etiam execrarentur

ut seductorem, et Samaritanum, et daemoniacum, et amicum publicanorum et peccatorum : hæc enim omnia leguntur in Evangelio dicta esse a Phariseis de Christo. Posset tamen hic versiculos exponi de discipulis Domini, qui proprie noti ejus dicuntur, *Luc. xxiii* : « Stabant, inquit, omnes noti ejus a longe. » Et *Math. xxvi* : « Tunc discipuli omnes relicto eo fugerunt. » Quod autem additur de abominatibus, impletum videtur in S. Petro, qui *Math. xxvii*, « cepit detestari, et jurare, quia non novisset hominem ; » ubi quamvis revera S. Petrus in corde suo non abominaretur Christum, tamen visus est abominari, cum juraret cum juramento execratorio, se non novisse illum. Denique discipuli ejus, cum nondum intelligerent sacramentum Dominice passionis, et apprehenderent passionem et mortem Domini, ut rem noxiam et sibi et Christo, non mirum est, si tunc eam abominarentur; unde etiam ei dicebat : « Nunc te querebant Judæi lapidare, et iterum vadis illic, » *Joan. xi*. Et S. Petrus, audita predicatione Passionis, abominatus eam dixit : « Absit a te, Domine, non erit tibi hoc, » *Math. xvi*. Utramque expositionem attingit S. Augustinus, sed anteposit primam. S. Hieronymus per *notos* intelligit Apostolos, per « abominantes, » intelligit Judæos ; ut et Euthymius. Sed difficile est ita dividere, cum pronomen *sibi* referatur ad *notos* : illi enim « posuerunt seum abominationem sibi, » qui longe facti sunt a eo, quamvis noti ejus essent.

9. TRADITUS SUM, ET NON EGREDIEBAR; OCULI MEI LANGUERUNT PRÆ INOPIA.

40. CLAMAVI AD TE, DOMINE, TOTA DIE; EXPANDI AD TE MANUS MEAS.

Explicata Passionis magnitudine, revertitur ad initium Passionis et ad initium Psalmi, id est, ad orationem, qua deprecatur mortem corporalem, ut fecit in horto, vel certe longiorem moram in morte : « Traditus sum, inquit, et non egrediebar, » id est, traditus sum quasi in carcerem, et conclusus undique in decretam a te passionem, unde egredi non potero; et ideo « oculi mei » lacrymis nullis effusis « languerunt, » et quasi siccati sunt « præ inopia » humoris. Illud enim, *traditus sum*, in hebræo significat, *traditus sum in carcerem*, sive conclusus sum in carcere. Sed per carcerem intelligimus angustias passionis, et quoniam videbat, Dei præsentia et prædefinitione, se traditum in ejusmodi angustias, ideo dicit : « Et non egrediebar, » id est, non poteram, nec volebam egredi, stante decreto Patris æterni. « Clamavi ad te, Domine, tota die; » hoc idem habetur in principio Psalmi, et declaratur ab Apostolo ad *Hebr. cap. v* : « Qui in diebus carnis sue, preces supplicationesque ad eum qui posset eum salvum facere a morte, cum lacrymis et clamore valido offerens, exauditus est pro sua reverentia. » Dicitur autem clamasse « tota die, » quia et die et nocte clamavit, ut dicitur in primo

versiculo : nam ex die et nocte completur dies naturalis, ac per hoc tota dies dicitur utraque pars diei, quamvis non utraque pars integra sit. « Expandi ad te manus meas, » orando videlicet, vel expandi in cruce manus meas, ut tanto oblato sacrificio facilius impetrem, et mihi celerem resurrectionem, et corpori meo mystico liberationem a morte sempiterna. Neque obstat quod non expandit Christus manus tota die : illud enim, *tota die*, refertur solum ad clamorem, non autem ad expansionem manuum. S. Augustinus exponit omnia mystice, quoniam non existimabat posse ad litteram ostendi, quomodo Christi oculi potuerint languere præ inopia : neque quomodo tota die clamaverit, et extenderit manus suas.

11. NUMQUID MORTUIS FACIES MIRABILIA, AUT MEDICI SUSCITABUNT, ET CONFITEBUNTUR TIBI?

42. NUMQUID NARRABIT ALIQUIS IN SEPULCRO MISERICORDIAM TUAM, ET VERITATEM TUAM IN PERDITIONE?

43. NUMQUID COGNOSCENTUR IN TENEBRIS MIRABILIA TUA, ET JUSTITIA TUA IN TERRA OBLIVIONIS?

Reddit rationem Propheta in persona Christi, cur a morte salvari petierit. Possunt autem hi tres versiculi tribus modis exponi, primum de morte æterna quam Christus a membris suis, hoc est, fidelibus suis amoveri oraverit : et in hoc sensu facile est intelligere hos tres versiculos. Redditi enim ratio, cur petendum et optandum sit ut hæc mors amoveatur a fidelibus, quia Deus erga damnatos ad mortem æternam non ostendere solet, nec debet mirabilia sua neque illi unquam resurgere debent ad vitam beatam, neque narrabunt cum laude misericordiam et veritatem Dei; denique quia non solum non narrabunt ista, sed neque cognoscent. Contra hanc expositionem facit, quod hic nominantur sepulcra et medici : sepulcra enim sunt corporum mortuorum, non animarum damnatarum, et medici si experimentum ullum facere auderent, circa corpora, non circa animas auderent. Secunda expositio est, quod per mortuos et sepultos intelligantur obstinati in peccato, apud quos parum valent mirabilia Dei, et quos medici spirituales, quantumvis magni, non resuscitant. Itaque persequitur S. Augustinus, et ex parte etiam S. Hieronymus; sed mystica est interpretatio, non literalis. Tertia est Theodori et Euthymii, quod intelligantur hæc omnia de morte corporali, quam Christus a se et suis deprecatur, optans et petens celerem resurrectionem, et tunc sensus hic erit : « Numquid mortuis facies mirabilia? » id est, horreo mortem, cupio vitam conservari, aut brevi restitui mihi, et fidelibus meis : quoniam mortuis, qui non vivunt, nec sentiunt, frustra ostenderes mirabilia opera tua, que tamen mirabilia honorificum est te facere, et justum est ut agnoscantur, et tibi gratiæ agantur. « Numquid medici suscitabunt,

et confitebuntur tibi? » id est, mortui non solum non vivunt, nec sentiunt; sed neque arte ulla humana suscitari possunt, ut sentiant, et vivant, et tibi confiteantur confessionem laudis. « Numquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? » id est, ideo non facis mortuis mirabilia tua, quia illi in sepulchris jacent sine sensu, et mirabilia tua narrare non possunt, quæ mirabilia sunt misericordie et veritatis. Hæc opera. Perditio autem hoc loco amissionem vite corporalis significat; proinde jacere in sepulcro, et in perditione idem est : soli enim in sepulchris jacent, quorum vita perditæ et extinctæ est. « Numquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis? » id est, ideo non narrabunt mortui in sepulchris mirabilia tua, quia non ea cognoscent, neque cognoscere possunt, cum degant in tenebris mortis, et in terra oblivionis, ubi nulla est memoria rerum preteritarum, sicut nec sensus rerum presentium. Hæc expositio confirmari potest ex verbis regis Ezechie apud Isaiam cap. xxxviii, qui sine ullo dubio petebat vitam corporalem sibi conservari a Deo, et dicebat : « Quia non infernus confitebitur tibi, neque mors laudabit te; vivens, vivens ipse confitebitur tibi, sicut et ego hodie. » Similia habentur in *Psalm. cxiii* : « Non mortui laudabunt te, Domine, neque omnes qui descendunt in infernum, sed nos qui vivimus, benedicimus Domino. » Quod atinet ad verba, in hebræo pro illis verbis, *aut medici suscitabunt*, habetur, *aut gigantes resurgent*. Sed hæc varietas nata est ex ambiguitate vocis hebræicæ, ut etiam S. Augustinus admonuit; nam vox *רפאים*, quæ significat *gigantes*, vel *mortuos*, si scribatur *raphaim*, uno puncto duntaxat mutato, significat *medicos*. Sic autem legisse Septuaginta Interpretes certissimum est. Quod autem recte legerint et verterint, ex hoc etiam agnosci potest, quod radix hujus vocabuli est *רפא rapha*, quæ significat *mederi*, sive *sanare*. Quando enim *raphaim* accipitur pro *gigantibus*, vel *mortuis*, debet sumi *aleph* pro *he* : nam radix est *רפח raphah*, quæ significat *dissolvere*; unde dicuntur mortui *raphaim*, quasi resoluti in cineres; et gigantes dicuntur *raphaim*, quasi qui terribili aspectu suo dissolvant intuentes. Illud autem, *רפאים*, similiter est ambiguum, et potest significare tam *resurgent*, quam *suscitabunt*; et ideo Interpretes accommodatè transtulerunt, sive *resurgent*, sive *suscitabunt*, illud, et *confitebuntur tibi*, aliqui referunt ad *medicos*, quasi dicat Propheta : Numquid medici suscitabunt mortuos, et laudabunt te, quod tantam virtutem medicinæ tradideris? sed rectius refertur ad mortuos, ut sensus sit : Numquid medici suscitare poterunt mortuos, et ipsi mortui laudabunt te? Et sic exponit S. Augustinus. Denique illud, *in terra oblivionis*, ambiguum est : potest enim significare, in loco ubi est oblitio omnium rerum, et talis est regio mortis; vel in loco oblitio, cujus loci vide-

licet, nemo amplius recordatur. Codex hebræus ambiguitas est; Septuaginta Interpretes, et S. Hieronymus interpretati sunt posteriore modo. Consequentia autem sermonis videtur requirere priorem sensum; sed uterque sensus in idem recidit, terra enim oblivioni data, est terra deserta et desolata, ad quam nemo vivens accedit : proinde nemo est tibi, qui ullius rei recordetur, cum nemo sit tibi vivens et sentiens.

14. ET EGO AD TE, DOMINE, CLAMAVI; ET MANE ORATIO MEA PRÆVENIET TE.

45. UT QUID, DOMINE, REPELLIS ORATIONEM MEAM? AVERTIS FACIEM TUAM A ME?

Demonstrat in fine Psalmi divino decreto confirmatam fuisse Christi passionem, ut mutanda omnino non esset; et pluribus verbis (ut initio diximus) explicatur illud in cruce brevissime dictum a Domino, *Math. xxvii* : « Deus meus, ut quid dereliquisti me? » « Et ego ad te, Domine, clamavi, » ut videlicet calix passionis transiret a me; « et tamen oratio mea præveniet te, » id est, salis tempore, in ipso exortu passionis oratio mea præveniet te; nam etiam oratio Christi in horto fusa, nocturno tempore fuerit fusa, tamen dicitur manere fusa, quia tunc oriri incipiebat ipsa passio, et erat illud tempus quasi aurora passionis. « Ut quid repellis orationem meam? » id est, quare non exaudis? Quare non facis ut calix iste transiret a me? « Avertis faciem tuam a me? » id est, quare avertis faciem tuam a me, quasi alienus? quare derelinquis me? Hæc autem dicuntur, ut intelligatur magnitudo passionis, quam natura humana naturaliter horrebat : aliquo enim absolute Dominus ipse passionem, ut remedium ad tollenda peccata generis humani, omnino volebat et eligebat, et Pater semper exaudivit in eo quod absolute petit. In hebraico et graeco textu, habetur : *Ut quid, Domine, repellis animam meam*, pro eo quod nos habemus : *Ut quid, Domine, repellis orationem meam?* Sed tamen etiam veteres Patres Hieronymus et Augustinus legunt *orationem meam*. Proinde latina Vulgata lectio non est nova; et una lectio aliam declarat. Sensus enim est : Ut quid, Domine, repellis orationem animam meam?

16. PAUPER SUM EGO, ET IN LABORIBUS A JUVENTUTE MEA : EXALTATUS AUTEM HUMILIATUS SUM ET CONTURBATUS.

Ne putarent homines Christi passionem trium horarum aut unius diei tantum fuisse, revelat hic nobis Spiritus Sanctus, Christum in diebus carnis sue nunquam sine passione vixisse. Nam præter calicem mortis amarissime, quam semper ante oculos mentis habuit, in omni etate sua, in laboribus et ærumnis fuit. « Pauper, inquit, sum ego, et in laboribus a juventute mea, » id est, cum in forma Dei esset beatus et dives, propter vos homines egenus factus sum, et in laboribus a ju-

ventate mea, sive a pueritia mea, quod significat vox hebraica. Poterat etiam vere dicere ab infantia mea, vel a natalitate mea: quod præsepe et spelunca Bethlehemitica, et in Ægyptum fuga, exiliumque testantur. « Exaltatus autem » in cruce tanquam in solio regni, habens super caput titulum scriptum: « Jesus Nazareus Rex Judæorum, » Joan. XIX, « humiliatus sum, » usque ad mortem, « et conturbatus » ob cecitatem et ruinam populi mei. Vel, exaltatus autem a populis clamantibus, et dicentibus: « Benedictus qui venit Rex in nomine Domini, » ut habetur Luc. XIX; vel: « Benedictus qui venit in nomine Domini Rex Israel, » ut dicitur Joan. XII, humiliatus ea de causa usque ad flagella et mortem crucis, et conturbatus sum videns cecitatem populi mei. In hebræo, pro *exaltatus autem humiliatus sum*, habetur ex versione S. Hieronymi: *Portavi furorem tuum*. Sed Septuaginta Interpretes aliter acceperunt verbum ambiguum *תָּרַחַץ*; nam et *portare*, et *exaltare*, vel *exaltari* significat. Itaque S. Hieronymus unam significationem, aliam Septuaginta Interpretes secuti sunt. Vocem autem *תָּרַחַץ*, *furorem tuum*, Septuaginta legisse videntur *תָּרַחַץ*, a verbo *תָּרַחַץ*, quod *humilitari et deprecari* significat.

17. IN ME TRANSIERUNT IRÆ TUE, ET TERRORS TUI CONTURBAYERUNT ME.

Reddit causam cur exaltatus humiliatus sit: quia videlicet ira Dei in peccata multa et multiplicia totius generis humani, in ipsum Christum transierunt: nam « propter scelus populi sui percussit eum Deus, » ut ait Isaias cap. LXIII. « Et ipse (ut S. Petrus ait in I Epist. II) peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. » « In me, inquit, transierunt iræ tue, » que super iniquos cursuræ erant; « et terrores tui, » quibus iniqui percellendi erant; « conturbaverunt me; » inde est enim, quod in horto cœpit pavere, et lædere, et

mœstus esse, quia terrores Dei conturbabant eum, ut qui peccata totius mundi expiaturus, divinæ justitiæ satisfactorus erat.

18. CIRCUMDERUNT ME SICUT AQUA TOTA DIE, CIRCUMDERUNT ME SIMUL

Declarat iram illam et terrores Dei fuisse instar maris deglutientis et absorbentis hominem, quod supra breviter dixerat: « Repleta est malis anima mea. » « Circumderunt me torrentes tui, sicut aqua tota die, » id est, undique, et semper me opprimebant et absorbent. Idem repetit, dicens: « Circumderunt me simul, » ubi in hebræo est aliud verbum, יָקַדְדוּ, sed idem significans.

19. ELONGASTI A ME AMICUM ET PROXIMUM, ET NOTOS MEOS A MISERIA.

Hoc denique ad curralum malorum accedebat, quod solus calicem illum amarum bibere opus illi erat, nullo participare, et socio tante calamitatis. « Elongasti, » inquit, tempore passionis, « a me amicum et proximum, » Judam videlicet, qui longissime ab illo recessit factus proditor, et hostis ex amico et proximo. « Et omnes notos, » Apostolos videlicet, elongasti « a miseria » mea: nam « relicto eo omnes fugerunt, » Matth. XXVI. Et quamvis postea mulieres et Joannes accesserint, illi non dolorem minuebant, sed agebant. Vere enim apud Isaiam loquitur Dominus: « Torcular calcavi solus, et de genibus non est vir mecum; circumspexi, et non erat auxiliator; quæsi, et non fuit, qui adjuvaret, » Isai. LXIII. In hebræo, pro *a miseria*, habetur *מִכְרָת*, id est, *a tenebris*: sed idem est sensus, tenebræ siquidem miseriam significant, ut lux prosperitatem. S. Augustinus a vers. 15 usque in finem exponit omnia de corpore Christi, quod est Ecclesia, non de ipso Christo in se.

PSALMUS LXXXIX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *Intellectus Ethan Ezraite.*

2. Misericordias Domini in æternum cantabo. In generationem et generationem annuntiabo veritatem tuam in ore meo.

3. Quoniam dixisti: In æternum misericordia edificabitur in cœlis: preparabitur veritas tua in eis.

4. Disposui testamentum elertis meis, juravi David servo meo: 5. Usque in æternum preparabo semen tuum.

Et edificabo in generationem et generationem sedem tuam.

V. s. II. — *Eruditio Ethan Ezraite.*

Misericordias Domini in æternum [*h. sæculum*] cantabo: in generationem et generationem annuntiabo [*h. motescam*] veritatem tuam in ore meo.

Quia dixi, sempiterna [*h. sæculum*] misericordia edificabitur; cœlos fundabis, et veritas tua in eis.

Percussi fœdus cum electo meo: juravi David servo meo:

Usque in æternum stabiliam semen tuum, et edificabo in generatione et generatione thronum tuum. SEMPER.

6. Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine: etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

7. Quoniam quis in nubibus æquabitur Domino: similis erit Deo in filiis Dei?

8. Deus, qui glorificatur in consilio sanctorum: magnus et terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt.

9. Domine Deus virtutum, quæ similis tibi? potens es, Domine, et veritas tua in circuitu tuo.

10. Tu dominaris potestati maris: motum autem fluctuum ejus tu mitigas.

11. Tu humiliasti sicut vulneratum, superbum: in brachio virtutis tue dispersisti inimicos tuos.

12. Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti.

13. Aquilonem et mare tu creasti; Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt.

14. Tuum brachium cum potentia firmetur manus tua, et exaltetur dextera tua:

15. Justitia et iudicium præparatio sedis tue: misericordia et veritas præcedent faciem tuam.

16. Beatus populus, qui scit jubilationem! Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.

17. Et in nomine tuo exultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur.

18. Quoniam gloria virtutis eorum tu es: et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.

19. Quia Domini est assumptio nostra, et sancti Israel regis nostri.

20. Tunc locutus es in visione sanctis tuis, et dixisti: Posui adiutorium in potente; et exaltavi electum de plebe mea.

21. Inveni David servum meum: oleo sancto meo unxi eum.

22. Manus enim mea auxiliabitur ei, et brachium meum confortabit eum.

23. Nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.

24. Et concidam a facie ipsius inimicos ejus, et odientes eum in fugam convertam.

25. Et veritas mea, et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.

Et [al. tac. et] confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, et veritatem tuam in ecclesia sanctorum.

Quis enim in nube [al. nubibus] æquabitur Domino? assimilabitur Domino in [al. de] filiis Dei?

Deus inclutus [h. robustus] in arcano sanctorum nimio, et terribilis in cunctis qui circa eum [h. super omnes qui in circuitu ejus] sunt.

Domine Deus exercituum, quis similis tibi, fortissime Domine? et veritas tua in circuitu tuo.

Tu dominaris superbiæ maris, et elationes gurgitum ejus tu comprimis [h. magnificas].

Tu confregisti quasi vulneratum superbum: in brachio fortitudinis tue dispersisti inimicos tuos.

Tui sunt cœli, et tua est terra: orbem et plenitudinem ejus tu fundasti ea.

Aquilonem et dexteram tu creasti: Thabor et Hermon nomen tuum laudabunt.

Tuum [h. Tibi] brachium cum fortitudine: roboretur manus tua, et exaltetur dextera tua.

Justitia et iudicium firmamentum throni tui: misericordia et veritas præcedent faciem tuam.

Beatus populus qui novit jubulum! Domine, in lumine vultus tui ambulabunt.

In nomine tuo exultabunt tota die, et in justitia tua exaltabuntur.

Quia gloria fortitudinis eorum tu es, et in voluntate [al. misericordia] tua elevabis cornu nostrum.

Quia a Domino est protectio nostra [h. protectore nostro], et a sancto Israel rege nostro.

Tunc locutus es per visionem sanctis [h. misericordiis] tuis, et dixisti: posui adiutorium super robustum, exaltavi electum de populo.

Inveni David servum meum: oleo sancto meo unxi eum.

Cum quo manus mea firma erit, et brachium meum roborabit eum.

Non decipiet inimicus eum, et filius iniquitatis non affliget eum.

Sed concidam ante faciem ejus hostes illius: et qui eum oderunt, percutiam [h. fulminabo].

Veritas autem mea et misericordia mea [al. add. erit] cum eo, et in nomine meo exaltabitur cornu ejus.